

УДК 37 (477)

Наталія А. Ніколаєва

Київський національний університет технологій та дизайну

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ:

СЬОГОДЕННЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто сучасний стан та проблеми вищої освіти України в контексті глобалізаційних процесів. Висвітлені проблемні завдання та шляхи їх вирішення, що в подальшому сприятимуть вдосконаленню системи вищої освіти.

Ключові слова: вища освіта, система освіти, вищі навчальні заклади.

Наталья А. Николаева.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ УКРАИНЫ:

НАСТОЯЩЕЕ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье рассмотрено современное состояние и проблемы высшего образования Украины в контексте глобализационных процессов. Освещены проблемные задачи и пути их решения, что в дальнейшем будут способствовать совершенствованию системы высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, система образования, высшие учебные заведения.

Nataliya A. Nikolaieva

Kyiv National University of Technology and Design

HIGHER EDUCATION OF UKRAINE:

NOWADAYS, PROBLEMS, PERSPECTIVES

The article examines the current state and problems of higher education in Ukraine in the context of globalization. Highlights problematic task and solutions that contribute to further improvement of the system of higher education.

Key words: higher education, education system, higher education.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сьогодні вища освіта, яка в умовах швидкого наростання глобальних загроз поступальному розвитку окремих країн та всього людства покликана стати основним засобом формування здатних до вирішення нових проблем фахівців, джерелом знань і методів для урівноваженого співіснування людини та її довкілля, набуває виняткового значення. Розвиток творчих здібностей людини, як основна мета освіти, є особливо актуальним та потребує якісно нового підходу до освіти на основі інтеграції зусиль науковців, педагогів, громадськості всіх країн.

Більшість країн з соціально-орієнтованою ринковою економікою надає пріоритет всебічному розвитку освітнього комплексу, оскільки, як відомо, до

основних факторів розвитку економіки належать освітній, професійний і кваліфікаційний рівень зайнятого населення, що значною мірою залежить від наявного інфраструктурного потенціалу освіти, який створює конкретні умови і можливості для задоволення матеріальних і духовних потреб людини.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Значний внесок у процес дослідження теоретичних та практичних проблем функціонування системи вищої освіти зробили такі науковці, як Ашкеров А., Бекер Г, Бородюк В., Боуен Х., Вахович І., Жамін В., Костанян В., Кремень В., Луговий В. та ін. Але, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених трансформації системи вищої освіти, подальшого дослідження потребують проблеми розгляду найбільш перспективних за сучасних економічних, соціальних та політичних умов напрямів розвитку вищих навчальних закладів в Україні.

Мета дослідження. Вдосконалення та розвиток освітньої галузі є важливою передумовою досягнення високих темпів зростання добробуту суспільства, тому метою дослідження є аналіз стану вищої освіти України й обґрунтування низки положень, конкретних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення ресурсної забезпеченості освітньої сфери в сучасних умовах.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В Україні сьогодні, на відміну від радянської системи підготовки фахівців, формується нова система вищої школи, яка відображається у створенні приватних закладів освіти, запровадженні багатоступеневої та багатоваріантної системи вищої освіти, наданні додаткових освітніх послуг вищими навчальними закладами. Зараз вища освіта України потребує вдосконалення у напрямку реорганізації сфери управління нею, соціально-економічних перетворень та інтеграції у систему міжнародної освіти. Процес реформування національної освіти вимагає чіткої і комплексної науково-технологічної політики щодо її підтримки та стимулювання розвитку пріоритетних напрямків на базі використання як прямих, так і непрямих методів, включаючи пільгове оподаткування та кредитування.

У спадок Україні від СРСР перейшла достатньо розвинена та розгалужена мережа освітньо-наукових закладів, що і надалі продовжує розвиватись і розширюватись. Зростає кількість і різноманітність вищих закладів освіти, чисельність їхнього контингенту, вдосконалюється весь комплекс курсів, дисциплін і спеціальностей. Так, наприклад, за період від 1990/91 до 2015/16 навчального року кількість вищих закладів освіти III–IV рівнів акредитації зросла від 149 до 288 [1].

Серед нині діючих вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації 208 знаходяться у державній та комунальній власності, а 80 – приватні. Сьогодні контингент студентів в Україні досяг 1 млн. 375 тис. 160 осіб, з них за бюджетною формою навчання – 134 тис. 194 студентів. Чисельність студентів, що припадає на 10 тис. населення, становить 322, що значно менше у порівнянні з такими країнами як Австралія (440), Ізраїль (466), Естонія (437), Польща

(494), Болгарія (468). Це відповідає середньоєвропейським показникам і є передумовою входження нашої держави до кола цивілізованих країн з розвинутою, соціально орієнтованою, регульованою ринковою економікою [2]. І, звісно, справа не в цих кількісних показниках, а в ефективності діяльності цих закладів та рівні якості освіти в них.

Однак, поряд з кількісними показниками, статистичні дані свідчать про диспропорції у структурі вищих навчальних закладів. Наприклад, кількість закладів освіти III-IV рівнів акредитації за період від 1990/91 до 2015/16 навчального року зросла на 93%, а число їх студентів збільшилось на 133%, кількість закладів освіти I-II рівнів акредитації зменшилась на 13%, а число студентів, які в них навчаються, знизилось на 28%.

У розрізі областей найбільші зміни в Закарпатській області – у 6 разів, у Волинській області – в 4 рази, в Хмельницькій області – 3,3 рази. Водночас кількість студентів у вказаних ВНЗ зросла відповідно у 3,8 рази, 2,6 рази, 2,7 та 2,5 рази. Це свідчить про те, що створюються, як правило, невеликі навчальні заклади, з незначним контингентом студентів та штатом викладачів, недостатньо потужною матеріальною базою.

Екстенсифікація освіти виражається у збільшенні загальної кількості вищих навчальних закладів та студентського контингенту, вона загалом була характерна для періоду 1990-2007 років, коли кількість ВНЗ зросла з 891 до 904 (максимальна кількість 1009 у 2003 році), а загальна кількість студентів з 1638,3 тисяч осіб до 2763,8 тис. Більш детальні дані з 2010 р. по 2016 р наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Зміни контингенту студентів у ВНЗ України

Показник	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Кількість студентів у ВНЗ III-IV рівнів (тис. чол.)	1954,8	2246,3	2106,1	3813,6	2916,4	2599,0
Кількість студентів у ВНЗ I-II рівнів (тис. чол.)	361,5	356,7	423,1	543,0	694,6	631,6
РАЗОМ	2316,3	2603,0	2529,2	4356,6	3611,0	3230,6
Студентів у розрахунку на 10 тис. населення України						
У ВНЗ III-IV рівнів	465	428	410	389	335	322
У ВНЗ I-II рівнів	79	78	78	74	59	54
В усіх ВНЗ	544	506	488	463	394	376

Не дивлячись на зменшення абсолютних та відносних (чисельність студентів на 10 тис. населення) показників студентського контингенту, загалом Україна залишається серед світових лідерів у вищій освіті. За прогнозами ЮНЕСКО у двадцять першому столітті рівня національного добробуту відповідного світовим стандартам досягнуть лише ті країни, працездатне населення яких на 40-50 відсотків буде складатися з осіб з вищою освітою. На сьогодні Україна досягла лише половини цього показника.

Такий показник збільшення навчальних закладів та студентів відбувається за рахунок появи у галузі вищої освіти приватного сектору, відкриття у регіонах філій «центральных» навчальних закладів та впровадження механізму платної форми навчання у державних закладах, так званого «контракту». Цей процес можна охарактеризувати як розширення доступу до вищої освіти в суспільстві, проте він ще не гарантує її якості, оскільки масовість та доступність освіти призводять до того, що навчальні заклади «конкурують» між собою шляхом заниження планки вимог до вступників та студентів. Звідси впливає і інший аспект проблеми мережі ВНЗ – це їх надмірна кількість і мала потужність [3].

Проблема забезпечення якісного рівня освіти і перспектива розвитку вищої школи в Україні, полягає щонайперше в якісній практичній підготовці фахівців для потреб економіки, в якісній організації навчального процесу, при формуванні високоосвічених, національно свідомих і патріотично налаштованих фахівців для розвитку національної економіки і розбудови суверенної, національно-демократичної Української держави. Щодо практичної підготовки у вищих навчальних закладах відповідно до потреб сучасної економіки, то Міністерство освіти і науки України пропонує об'єднати зусилля і разом з Міністерством праці і соціальної політики, Міністерством промислової політики, Союзом промисловців і підприємців та іншими структурами створити, а точніше, відновити діяльність Міжвідомчої ради з цього питання [4].

Але ці складові трансформації вищої освіти в Україні стикаються з цілою низкою проблем, як конкретно-економічних, так й загально-цивілізаційних. По-перше, зростаюча інтернаціоналізація освітньої діяльності. Поява інтернаціональних форм організації та фінансування освіти, посилення необхідності вирішення проблем стандартизації освіти зумовлюють необхідність забезпечення і підвищення якості освітніх послуг в умовах зростаючої відкритості економік країн, все більш вільного руху людей, капіталів і товарів між країнами [5]. Внаслідок цього відбувається загострення конкуренції в глобальному масштабі і саме тому національна система освіти будь-якої країни повинна орієнтуватися не просто на підготовку кваліфікованих кадрів для розвитку своєї економіки, а на підготовку кадрів, які поряд з цією важливою метою також забезпечуватимуть конкурентоспроможність її економіки в сучасному глобальному середовищі [3].

Рівень розвитку вищої освіти характеризується величиною витрат, рівнем та якісними показниками використання ресурсів (матеріальних, фінансових і трудових), необхідних для її функціонування. У реформуванні вищої освіти існує безліч різноманітних об'єктивних і суб'єктивних проблем, але проблема фінансового забезпечення є найбільш гострою і важливою на даний час, тому необхідне вироблення концептуальної основи для її вирішення. Можливі два основних варіанти: перший – за рахунок державного фінансування, шляхом додержання встановлених самою державою нормативів; другий передбачає розробку нової системи фінансового забезпечення вищої освіти. Державою гарантовано фінансування освіти в обсязі 10% від національного доходу [6]. Останніми роками з державного та місцевих бюджетів на освіту виділялося близько 7% ВВП України [7]. У країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) на освіту витрачають у середньому 4,6% ВВП, у країнах Європейського Союзу (ЄС-27) – 5,07%, у ЄС-15 – 4,97% [7]. Ці показники не є співставними, оскільки обсяги ВВП та національного доходу країн значно різняться. Зокрема державні витрати на одного студента у Східній і Центральній Європі становлять 800-1000 дол. США, в розвинених країнах – 3800-6200 дол. США [8].

Постійне скорочення обсягів капітальних вкладень, залишковий принцип інвестування у поліпшення матеріально-технічної бази та інновації – все це гальмує розвиток освіти в цілому. Необхідне фінансування інформатизації освіти, що забезпечить модернізацію її методів і технологій, перехід до відкритої освіти. Джерелом фінансування повинні стати фонди розвитку виробництва, а також засоби підприємств і галузей, що спрямовуються на підготовку кадрів, проведення наукових досліджень [9]. У зв'язку з перебудовою вищої школи необхідно вводити новий тип взаємовідносин між ВНЗ і підприємствами, організаціями, що буде базуватися на договірних зобов'язаннях, які передбачають цільову підготовку і перепідготовку кадрів при частковому відшкодуванні витрат за рахунок галузей народного господарства. Це означає, що ширше використовуватимуться можливості підприємств і організацій для стипендіального забезпечення студентів, зміцнення й оновлення матеріально-технічної бази ВНЗ [9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Перед суспільством і державою сьогодні стоїть життєво важливе завдання – відновлення системи освіти на якісно новій основі. Зміни потребує механізм фінансування вищої освіти, оскільки він дасть можливість індивідуального освітньо-професійного росту, професійну, соціальну і територіальну рівність особливостей особистості. Україна, маючи низький інвестиційний ресурс, повинна забезпечити пріоритетний розвиток освітнього сектору, оскільки це одна з національних точок зростання.

Література

1. Огнев'юк В.О. Університетська освіта України в контексті перспектив Європейської інтеграції [Текст] / В. О. Огнев'юк // Віче, – 2010. – №20. – С. 22.
2. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи [Текст] // Вища школа, – 2008. – №5. – С. 88-110.
3. Куклін О.В. Концептуальні засади інноваційного розвитку вищих навчальних закладів [Ntrcn] / О.В. Куклін // Ефективна економіка, 2012. – № 6. – С. 64.
4. Каленюк І.С. Розвиток вищої освіти та економіка знань [Текст]: Монографія // І.С. Каленюк, О.В. Куклін. – К.: Знання, 2012. – С. 90.
5. Домбровський Я. Інноваційна практика польських підприємств [Текст] / Я. Домбровський, І. Каладкевич. – К. : Центр інновацій та розвитку, 2005. – 131 с.
6. Вахович І. М. Стан і проблеми вищої освіти в Україні [Електронний ресурс] / І. М. Вахович, Л. І. Іщук, С. О. Пиріг // Актуальні проблеми економіки, – 2014. – № 1. – С. 63-69. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_1_8.
7. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010-2011 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua.
8. OECD (2010). Eurostat Education Database. OECD Public Spending on Education [Electronic resource]. – Access mode: epp.eurostat.ec.europa.eu.
9. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес [Текст] / [уклад. М.Ф. Степко, Я. Я. Болубаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков]; відп. ред. М. Ф. Степко. – К. : МОНУ, Наук.-метод. центр вищої освіти, 2004. – 24 с.
10. Хомич В. Діє програма інформатизації [Текст] / В. Хомич // Вища школа, 2005. – № 2. – С. 79-81.